

فصلنامه علمی آآمد و فناوری دفاعی، سال چهارم، شماره دهم، تابستان ۱۴۰۰

نقش اصول پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندساز

سید مرتضی طباطبایی^۱، محمدحسین صنیعی^۲، علی علی‌زاده^۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۱۲

چکیده

امروزه پدافند غیرعامل و کارکردهای آن در همه کشورها و در همه بخش‌های دفاعی موردتوجه بوده و این مهم به واقعیتی اجتناب‌ناپذیر و امری حتمی مبدل گردیده است تا جایی که رعایت اصول پدافند غیرعامل به‌عنوان بخش‌ی از دکرترین دفاعی کشورها محسوب می‌گردد. هدف این تحقیق بررسی نقش اصول پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندساز است. بر این اساس این سؤال مطرح می‌گردد که نقش اصول پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟ که برای رسیدن به پاسخ این سؤال از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده و پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها نتایج حاصله حاکی است که به‌ترتیب عوامل: تفرقه و پراکندگی، فریب، مقاومت‌سازی استحکامات، استتار، اختفاء و پوشش در پدافند غیرعامل بیشترین تأثیر را بر دفاع قابلیت محور و توانمندساز دارد. بر این اساس لازم است تمرکز تلاش‌ها برای ارتقای دفاع قابلیت محور و توانمندساز در حوزه پدافند غیرعامل به‌ترتیب اولویت بر مؤلفه‌های یاد شده متمرکز و سازوکارهای لازم برای تقویت آن فراهم گردد.

کلمات کلیدی: پدافند، دفاع قابلیت محور و توانمندساز پدافند غیرعامل.

مقدمه

^۱ کارشناس ارشد پدافند غیرعامل و نویسنده مسئول، seyedmorteza55@gmail.com

^۲ دانشیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی

^۳ پژوهشگر و مدرس دانشگاه پیام نور

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُّوا اللَّهَ وَعَدُوَّكُمْ
وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ»

و شما در مقام مبارزه با آن ها خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و آلات جنگی و اسبان سواری برای تهدید دشمنان خودتان فراهم سازید و بر قوم دیگری که شما بر دشمنی آن ها مطلع نیستید و خدا به آن ها آگاه است نیز مهیا باشید. (قرآن کریم- سوره انفال- آیه ۶۰)

کشور جمهوری اسلامی ایران به دلیل دارا بودن موقعیت های ژئوپولیتیک و ویژه، ذخایر باارزش طبیعی (اعم از نفت و گاز) و معادن غنی و متنوع و همچنین نظامی مبنی بر ارزش های اسلامی دارای شرایط و ویژه های درجهان امروز می باشد. این کشور همواره مورد طمع نظام های استکباری جهان بوده است. حضور بیش از دو دهه ناوگان های دریایی آمریکا در خلیج فارس و دریای عمان اشغال کشورهای افغانستان و عراق و ایجاد پایگاه های نظامی در دیگر کشورهای منطقه از جمله قطر، بحرین و کشورهای حوزه دریای خزر، پاکستان و ... حساسیت های مضاعفی را به منطقه تحمیل و کشور ایران را نیز در محاصره گرفته است. از سوی دیگر برخی از کشورهای هم جوار و حتی رژیم اشغالگر قدس نیز کانون های تهدید بالقوه برای این کشور به حساب می آید. پایداری کشور ایران در مقابل این تهدیدات که هر زمان ممکن است به یک جنگ تمام عیار تبدیل شود صرفاً با اتکاء به جنگ افزار و نیروی نظامی مقدور نخواهد بود و دفاع همه جانبه در مقابل هرگونه تجاوز راه مقابله است.

موضوع پدافند غیرعامل به معنای مجموعه اقداماتی که بدون اتکاء به تسلیحات نظامی بتواند باعث به حداقل رساندن آسیب پذیری مجموعه های حیاتی، حساس و مهم کشور و حفظ سرمایه های اصلی نظام گردد و یکی از مؤثرترین روش ها برای حفظ و ارتقاء قدرت پایداری و بالابردن آستانه مقاومت ملی در مقابل این تهدیدات است.

پدافند غیرعامل مجموعه ای از اقدامات غیرمسلحانه است که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در

مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد. به بیان دیگر پدافند غیرعامل، حفاظت در برابر تهاجم بدون استفاده از سلاح و درگیر شدن مستقیم که در تاریخ بشری سابقه‌ای به قدمت خلقت انسان دارد.

پدافند غیرعامل در منابع نظامی و علمی موجود، شامل مجموعه‌ای از اقدامات می‌باشد که با انجام آن‌ها و بدون استفاده از سلاح و درگیر شدن با دشمن می‌توان ضایعات و خسارات را تا حد زیادی کاهش داده و در مواردی حتی به صفر رسانید. این نوع از پدافند صلح‌آمیزترین و اثربخش‌ترین روش دفاعی است که کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های ملی و مرکز حیاتی، حساس و مهم و همچنین پایداری ملی را به دنبال دارد. (واحدی، حمید، ۱۳۹۵: ۴)

دفاع در مقابل تهدیدات دشمنان، ایجاد بازدارندگی و توسعه امنیت، یک دستور کار همیشگی همه دولت‌ها است و این امر میسر نخواهد شد مگر با کسب آمادگی و ارتقاء آن از طریق توجه به ابعاد، مؤلفه‌ها شاخص‌ها و آمادگی دفاعی، لذا با توجه به تجارب ارزشمند جنگ‌های گذشته می‌توان با اقدامات دفاع غیرعامل و استفاده از ترفندهای مختلف تلفات و خسارات به مراکز ثقل را به حداقل رسانید و هزینه جنگ را برای دشمن زیاد کرد و در نهایت با ارتقای آستانه مقاومت، امنیت ملی و سرمایه‌های ملی و استقلال کشور را حفظ نمود (نظامی‌پور، مهری، ۱۳۹۲).

در حال حاضر نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به دنبال دفاع قابلیت محور و توانمند ساز به جای مأموریت‌ها و دفاع تهدیدمحور هستند. حسن انجام دفاع قابلیت محور و توانمند ساز این است که در نیروهای مسلح کشور آمادگی برای رویارویی با هر نوع تهدید را در آینده خواهند داشت. با این روش در زمان بحران، نیروهای مسلح در تمام شیوه‌های جنگ مقتدر و توانمند هستند. مضاف بر اینکه دفاع قابلیت محور باعث کاهش هزینه‌های جنگ شده و تمام مؤلفه‌های اقتصاد در جنگ، اصول پدافند غیرعامل در نیروهای مسلح که به عنوان نیروی اصلی دفاعی در ممانعت از تجاوز به میزان زیادی در معرض حملات دشمن می‌باشد، امری بدیهی است.

بنابراین با به کارگیری صحیح اصول پدافند غیرعامل:

۱- نیروهای مسلح در انجام مراحل نبرد، یعنی مراحل مراقبتی و مانعیتی موفق تر عمل خواهند کرد.

۲- دشمنان فرا منطقه‌ای در آینده به راحتی به تفوق و حاکمیت نخواهند رسید.

۳- بخش اعظمی از تجهیزات و تسهیلات نیروهای مسلح برای مرحله دوم نبرد یعنی مرحله مقابله‌ای حفظ خواهد شد.

۴- نیروی انسانی متخصص از آسیب مصون خواهد ماند.

۵- با کاربردی شدن نتایج این تحقیق، هزینه جنگ برای دشمنان به شدت افزایش خواهد یافت که می‌تواند در آنها بازدارندگی ایجاد نماید.

عدم به‌کارگیری صحیح اصول پدافند غیرعامل پیامدهای زیر را دنبال:

۱- عدم موفقیت یگان‌های عمل‌کننده در جنگ در برابر حملات هوایی و موشکی در هوج اول (هرروز ۳۰۰۰ تیر موشک کروز)

۲- از بین رفتن بخش اعظمی از تسهیلات، تأسیسات و جنگ‌افزارها

۳- عقیم ماندن مأموریت‌های اصلی یگان‌های نیروهای مسلح در اول جنگ

در صورتی که ما به صورت علمی به نقش اصول پدافند غیرعامل پی نبریم ممکن است در خصوص اصول پدافند غیرعامل دقت نشود و اقدامات به صورت آزمون و خطا انجام پذیرد. به همین علت ضرورت دارد باین اصول و ارتباط آن با ارتقاء توان دفاعی قابلیت محور و توانمندسازی گامی هرچند کوچک در این مسیر برداشته شود.

هدف اصلی تبیین نقش اصول پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندسازی و اهداف فرعی شامل موارد سه‌گانه زیر است:

- ۱- تبیین نقش استتار، اختفاء و پوشش در دفاع قابلیت محور و توانمندساز؛
 - ۲- تبیین نقش فریب، تفرقه و پراکندگی در دفاع قابلیت محور و توانمندساز؛
 - ۳- تبیین نقش مقاومسازی (استحکامات) در دفاع قابلیت محور و توانمندساز.
- سؤال اصلی عبارت است از: نقش اصول پدافند غیرعادل در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟

سؤال‌های فرعی شامل سؤالات سه‌گانه زیر می‌باشد:

- ۱- نقش استتار، اختفاء و پوشش در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟
- ۲- نقش فریب، تفرقه و پراکندگی در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟
- ۳- نقش مقاومسازی (استحکامات) در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟

تعاریف متغیرها

- ۱- پدافند غیرعادل: شامل تمامی طرح‌ریزی‌ها و اقداماتی است که موجب کاهش آسیب‌پذیری‌ها و افزایش پایداری و تداوم فعالیت‌های دستگاه‌ها و سامانه‌های نظام در مقابل تهدیدات خارجی گردیده و مستلزم به‌کارگیری سلاح نیست (جلالی: ۱۳۸۷، ۶۸).
- ۲- اصول پدافند غیرعادل: اصول پدافند غیرعادل مجموعه اقدامات بنیادی و زیربنایی است که در صورت به‌کارگیری می‌توان به اهداف پدافند غیرعادل از قبیل تقلیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی اهداف، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر به وی نائل گردید (مستندات پدافند غیرعادل، جلد اول: ۸۶).
- ۳- دفاع قابلیت محور و توانمندساز: دفاعی است برنامه‌ریزی شده و هوشمندانه با استفاده از تمامی ظرفیت‌های موجود به‌نحو مطلوب در دو حوزه سخت و نرم به‌گونه‌ای که موجب افزایش توان دفاعی قدرت بازدارندگی گردیده و در نهایت باعث استحکام و ارتقاء قدرت ملی کشور گردد (محقق).

روش‌شناسی

روش تحقیق به کار گرفته شده در این پژوهش، تو صیفی تحلیلی و تجزیه و تحلیل داده ها، به روش استنباطی می باشد.

برای گردآوری ادبیات تحقیق از منابع کتابخانه ای و مقالات داخلی و خارجی، مراجعه به اسناد و مدارک، اینترنت، استفاده گردید. همچنین به منظور گردآوری داده های مورد نیاز، از جامعه مورد تحقیق از پرسش نامه با سؤالات بسته پنج گزینه ای استفاده شده است و تلاش گردیده که گویه های آن تمام فرضیه های تحقیق را پوشش دهد.

جامعه آماری

جامعه آماری در این تحقیق به دو بخش تقسیم می شود، بخش اول را مطالب و اطلاعات موجود در کتب و نشریات و کتابخانه ها و بخش دوم را کارشناسان آشنا به امور پدافند غیرعامل، دفاع و رزم که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد به بالا و حداقل ۲۰ سال سابقه خدمت تشکیل می دهند. با اخذ آمار آن ها از مبادی ذی ربط تعداد ۷۶ نفر برآورد و با استفاده از جدول مورگان، حجم نمونه به شرح زیر تعیین شده است.

حجم نمونه

بر اساس جدول مورگان چنانچه حجم جامعه آماری ۷۶ نفر باشند، حجم نمونه بایستی ۶۳ نفر در نظر گرفته شود؛ بنابراین حجم نمونه تحقیق حاضر ۶۳ نفر تعیین گردیده است.

ادبیات و مبانی نظری

پدافند (دفاع): دفاع که در مقابل تهدید و تهاجم صورت می گیرد بر دو نوع دفاع عامل و غیرعامل تقسیم می شود. تکیه به هریک از دو نوع دفاع و در هر مقیاس (ملی، منطقه ای، ناحیه ای) بستگی به شرایط و امکانات موجود از نظر نیروی انسانی، شرایط اقتصادی، شرایط طبیعی، شرایط اجتماعی، شرایط فرهنگی، ویژگی های کالبدی و عملکردی دارد و بر این اساس میزان استفاده از

هر یک از انواع دفاع در کشورهای مختلف مناطق و طرح‌های مختلف متفاوت است. در هر صورت هر چه بهره‌گیری از دفاع غیرعادل ضعیف شود با دید از دفاع عادل استفاده نموده و بالعکس (www.csf.ir).

«پدافند عامل» با برنامه‌ریزی مدیریت بحران و تکیه بر نیروی انسانی متخصص و فعال و ابزار مناسب از جمله سلاح، در حین تهاجم صورت می‌گیرد؛ اما (پدافند غیرعادل) مجموعه تدابیری است که به‌کارگیری آن‌ها در طراحی و ساخت تأسیسات و مجتمع‌های زیستی توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران حتی‌المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی و به‌صورت خودبه‌خود افزایش داده، پیامدهای بحران را کاهش داده و مکان‌سازی مناطق آسیب‌دیده را با هزینه کمتر و در زمان کوتاه فراهم می‌نماید.

درحقیقت طرح‌های پدافند غیرعامل به‌نوعی مقابله با بحران قبل از رسیدن زمان آن‌ها می‌باشد. اینک پدافند غیرعامل ضمن توسعه فنون و تکنیک‌های مناسب در پی برقرار ساختن چارچوب‌های قانونی و سازمانی برای اقدامات حفاظتی می‌باشد (Moshe, 2001: 61).

تفاوت عمده پدافند عامل و غیرعامل در نوع اجرای پدافند است که در دفاع عادل معمولاً نیروهای مسلح با استفاده از وسایل و تجهیزات نظامی در مقابل حمله دشمن دفاع می‌کنند. لکن در پدافند غیرعامل بدون استفاده از سلاح و تجهیزات نظامی و با استفاده از اصول پدافندی از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس و همچنین تلفات انسانی جلوگیری می‌شود و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل کاهش می‌دهند.

پدافند غیرعادل شامل تمامی طرح‌ریزی‌ها و اقداماتی است که موجب کاهش آسیب‌پذیری‌ها و افزایش پایداری و تداوم فعالیت‌های دستگاه‌ها و سامانه‌های نظام در مقابل تهدیدات خارجی گردیده و مستلزم به‌کارگیری سلاح نیست (جلالی، ۱۳۸۷: ۶۸).

تدابیر پدافند غیرعامل شامل مباحثی مانند اختفاء، استتار، فریب، موانع، پراکندگی، دسترسی ها و استحکامات است. از میان مؤلفه‌های گوناگون در قدرت ملی، قدرت نظامی به‌عنوان مهم‌ترین بُعد و آخرین وسیله به‌منظور دفاع از نظام و بقای کشور از اولویت خاصی برخوردار است. هرچند در عصر حاضر عناصر دیگر قدرت رونق چشمگیری یافته‌اند لیکن در تمام عرصه‌های رقابت، عنصر نظامی همچنان به‌عنوان عاملی درجهت منصرف نمودن دشمنان از تجاوز به آب و خاک کشور مطرح است. در میان انواع تهدیدات معمولاً تهدید نظامی از جانب قدرت‌های خارجی در کنار ایجاد هراس و دلهره، خود موجب انسجام ملی نیز می‌گردد. نخبگان جامعه از این خاصیت تهدید، برای حکومت کردن و متقاعد کردن مردم در کنار گذاشتن اختلافات عقیدتی و جناحی، استفاده می‌نمایند (صنیعی، ۱۳۹۰: ۵۹).

بخشی از فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) درباره نقش پدافند غیرعامل در قدرت ملی

اگر محافظت نظامی (پدافند غیرعامل) نباشد، تمامی دست‌آوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی و سیاسی در یک نصف روز هدر می‌رود. من به شما و همه نیروهای مسلح عرض می‌کنم، بدانید سربلندی ملت و پیروزی اسلام و اثبات قدرت درونی و ذاتی این کشور، جز با آمادگی و انسجام هرچه بیشتر و کارایی روزافزون شما، امکان‌پذیر نیست!

شما باید دنبال کار را بگیرید و برای خدا مجاهدت کنید تا این بنا تکمیل شود. ان شاء الله امکان ندارد که گذشت زمان بتواند چنین بنایی را تکان دهد و گزند باد و باران و گذشت قرون بر آن اثر نخواهد کرد.^۱

به فضل پروردگار، نظام جمهوری اسلامی ایران بر این پایه‌های قدرت بنا شده است. این نظام، متکی به قدرت معنوی و متکی به ایمان و متکی به پایه‌های مستحکم عقیدیه است. آن فکری که

^۱ بیانات در مراسم اعطای نشان فتح به تعدادی از فرماندهان عملیات فتح المبین و بیت‌المقدس ۱۳۶۹/۰۲/۰۳

^۲ بیانات در دیدار فرماندهان رده‌های مختلف "سپاه پاسداران"

امروز نظام جمهوری اسلامی پایه‌اش بر آن قرار گرفته است، یک فکر متین، منطقی، محکم، مستدل و غیرقابل خدشه است. ایمان آحاد مردم، عشق آن‌ها به خدا، به اولیای خدا، به پیامبر، به خاندان پیامبر، این بزرگترین سرمایه و بزرگترین ابزار و مایه‌ی قدرت برای این کشور است.^۱

اصول پدافند غیرعامل

اصول پدافند غیرعامل مجموعه اقدامات بنیادی و زیر بنایی است که در صورت به‌کارگیری می‌توان به اهداف پدافند غیرعامل از قبیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی اهداف، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر به وی نائل گردید (جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۱۴۵).

به‌طور کلی، به‌منظور اطمینان از کاهش آسیب‌پذیری‌های سامانه‌های حیاتی، حساس و مهم، تضمین استمرار سرویس‌های خدمات‌رسانی، افزایش مقاومت و پایداری عمومی و تقویت اراده و عزم عمومی در تأمین دفاع غیرعامل، انجام عوامل و اقدامات اساسی ذیل ضروری می‌باشند. این اصول در هر مرحله از اقدامات پدافند غیرعامل (اعم از مرحله بلندمدت یا آحادگی در زمان صلح، مرحله میان‌مدت یا تکمیل اقدامات و طرح‌ها در زمان اضطرار، مرحله کوتاه‌مدت یا به‌هنگام تهاجم و یا مرحله پس از تهاجم که تلاش و کوشش برای باززیستی آغاز می‌گردد). در تهیه طرح‌ها، متناسب با مأموریت، شرایط زمانی و مکانی ۱- اختفاء^۲ - ۲- استتار^۳ - ۳- استحکامات^۴ - ۴- پوشش^۵ - ۵- ایجاد سازه‌های امن^۶ - ۶- مقاوم‌سازی تأسیسات^۷ - ۷- پراکندگی^۸ - ۸- تفرقه^۹ - ۹- برقراری سامانه اعلام خطر^{۱۰} - ۱۰- آموزش^{۱۱} - ۱۱- موانع^{۱۲} - ۱۲- ایجاد پناهگاه^{۱۳} - ۱۳- احداث جان‌پناه پناه^{۱۴} - ۱۴- انجام فریب^{۱۵} - رعایت خاموشی در شب^{۱۶} - ۱۶- اقدامات درون ساماندهی^{۱۷} - ۱۷- کنترل خسارات^{۱۸} - ۱۸- تخلیه خانواده‌ها

^۱ بیانات در دیدار فرماندهان و گروه‌کثیری از پاسداران سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به مناسبت "روز پاسدار"

^۲ Concelment

^۳ Comvflage

^۴ Dispersion

^۵ Separation

^۶ Training

^۷ Barrier

^۸ Deflade

^۹ Trench

^{۱۰} Deception

۱۹- جیره بندی آب، مواد غذایی و سایر و سایل ضروری ۲۰- حفاظت^۱ ۲۱- ایمنی ۲۲- ارزیابی خسارات ۲۳- مکان یابی^۲ ۲۴- پدافند حملات شیمیایی، هسته ای و بیولوژیکی^۳ ۲۵- پدافند در مقابل بمب های گرافیتی، الکترومغناطیسی و ... ۲۶- اطلاع رسانی و مقابله با عملیات روانی دشمن (نباتی، عزت اله، ۱۳۸۹: ۱۲۴).

اصول پدافند غیر عاملی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است شامل: استتار، اختفاء، پوشش، فریب، تفرقه و پراکندگی، استحکامات و مقاومت سازی (با توجه به هدف) می باشد.

استتار^۴

به تغییر چهره یک جسم از دید معمولی به منظور پنهان کردن از دیدن افراد و اشیاء می باشد. هم رنگ کردن خود و وسایل یا محیط را، به طوری که باعث جلب توجه دشمن نشود (رستمی، ۱۳۸۶: ۱۷).

فن و هنری است که با استفاده از وسائل طبیعی و یا مصنوعی، امکان کشف و شناسایی نیروها، تأسیسات و تجهیزات را از دیدبانی، تجسس و عکس برداری دشمن، تقلیل داده و یا مخفی داشته و محافظت می نماید.

اختفاء^۵

اختفاء استفاده صحیح از عوارض طبیعی و مصنوعی زمین می باشد که حفاظت در برابر دید دشمن را تأمین می نماید (اسکندری، ۱۳۸۹: ۱۶).

اختفاء استفاده از عوارض طبیعی و مصنوعی زمین می باشد که حفاظت در برابر دید دشمن را تأمین می نماید.

پوشش^۱

^۱ Security

^۲ Location

^۳ N.B.C Defence

^۴ camouflage

^۵ Concealment

حائلی طبیعی یا مصنوعی است که سرباز را در برابر آتش دشمن حفظ می‌کند. (رستمی، ۱۳۸۷: ۶۲) پوشش، پنهان‌سازی و حفاظت تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی در برابر دید و تیر دشمن می‌باشد.

- فریب^۱

به اقداماتی گفته می‌شود که از طریق جعل، تغییر شکل یا تحریف عملیات نظامی به منظور گمراه نمودن دشمن انجام می‌شود و فریب به طوری که کلیه اقدامات طراحی شده حیل‌گرانه که موجب گمراهی و غفلت در نیل به اطلاعات و محاسبه و برآورد صحیح از توان کوهی و کیفی طرف مقابل گردیده و او را در تشخیص هدف و هدف‌گیری با شک و تردید مواجه نماید. فریب، انحراف ذهن دشمن از اهداف حقیقی و مهم به سمت اهداف کاذب و کم‌اهمیت می‌باشد.

- تفرقه و پراکندگی^۲

پراکندگی عبارت است از گسترش و باز و پخش نمودن تأسیسات و تجهیزات به منظور کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها در برابر حمله هوایی دشمن.

تفرقه: تفرقه را جداسازی بخش‌هایی از تجهیزات و وسائل خودی و نیز متفرق نمودن نیروی انسانی و منتقل نمودن آن‌ها به محل امن‌تر، به منظور کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها در برابر هرگونه حمله هوایی (نیکزاد، ۱۳۹۰: ۶۰۴).

جداسازی، گسترش افراد، تجهیزات و فعالیت‌های خودی از محل استقرار اصلی به محل دیگر به منظور تقلیل آسیب‌پذیری، کاهش خسارات و تلفات می‌باشد؛ مانند انتقال هواپیماهای مسافربری به فرودگاه‌های دورتر از برد صلاح دشمن و یا انتقال تجهیزات حساس قابل حمل از محل اصلی به محل موقتی که دارای شرایط امن‌تری می‌باشد.

- استحکام (مقاوم‌سازی)^۳

¹ Cover

² Deception

³ Separation and Dispersion

⁴ Hardening

به سازه‌های موقتی اطلاق می‌گردد که با توجه به شرایط و امکانات و میزان اهمیت و آسیب‌پذیری نقاط حیاتی و حساس در محل‌های مناسب و ا طرف تأسیسات ایجاد می‌گردد (نیکزاد: ۱۳۹۰: ۵۷۳)

ایجاد هرگونه حفاظی که در مقابل اصابت مستقیم بمب، راکت، موشک، گلوله، توپخانه و یا ترکش آن‌ها مقاومت نموده و مانع صدمه رسیدن به نفرات، تجهیزات و یا تأسیسات گردیده و اثرات ترکش و موج انفجار را به‌طور نسبی خنثی نماید.

عوامل مؤثر بر توان دفاعی

مفهوم توان دفاعی یا قدرت دفاعی، قدرتی است از برآیند توانمندی دفاعی مجموعه‌های مرتبط نشأت گرفته و می‌توان از این قدرت برای انصراف دشمن در تعرض یا از بین بردن دشمن و انجام مأموریت در شرایط خاص استفاده نمود.

در سطح عملیاتی و تاکتیکی، توان دفاعی یا قدرت جنگیدن یک یگان نظامی، عبارتست از ماحصل ترکیب و تلفیق مؤثر عناصر فیزیکی (مادی) با عناصر غیرفیزیکی (غیر هادی) یگان، توأم باتدبیر و چگونگی بکاربردن این عناصر در محیط عملیاتی، در راستای انجام مأموریت محوله. توان دفاعی شامل، عوامل فیزیکی، برترساز و غیرفیزیکی است (رستمی، ۱۳۸۶: ۲۸۹).

الف. عوامل فیزیکی یا مادی یا محسوس توان دفاعی

این عوامل وجود مادی دارند، محسوس و قابل اندازه‌گیری هستند و نقش اساسی را در توانایی یک یگان برای جنگیدن ایفا می‌نمایند و شامل عوامل زیر می‌باشند:

۱. یگان‌های مانوری
۲. آتش‌های پشتیبانی (قدرت آتش)
۳. یگان‌های پشتیبانی رزمی
۴. یگان‌های پشتیبانی خدمات رزمی (رستمی، ۱۳۸۶: ۲۸۹).

عوامل غیر فیزیکی

اگر دو مجموعه دفاعی را در نظر بگیریم که از لحاظ و سایل و تجهیزات و جنگ افزار از هر حیث یکسان و برابر باشند یا به عبارت دیگر از نقطه نظر عوامل فیزیکی بتوان دفاع مشابه و یکسان بوده و ملی از لحاظ شایستگی های روحی و روانی، افرادی که هر دو مجموعه را سازمان داده اند و امور آن را اداره می کنند، متفاوت و متمایز باشند، در این صورت توان دفاعی مجموعه ای بیشتر و مؤثرتر است که خصائل انسانی و روحی و روانی پرسنل آن برتر و ارزشمندتر باشد؛ بنابراین مجموعه ای که دارای فرمانده و ستاد لایق تری بوده و سازماندهی مناسب تری را ارائه نموده و کارکنان آن مؤمن تر، بارو حیه تر، با انگیزه تر، آموزش یافته تر، شجاع تر، مصمم تر، مقاوم تر، باتجربه تر، منضبط تر و نسبت به سنن ملی و قومی و مذهبی خود پایبندتر باشند، از برتری چشمگیری برخوردار و یقیناً دارای قدرت دفاعی برتری خواهد بود. اهم عوامل غیر فیزیکی توان رزمی عبارتند از: (همان، ۲۹۰)

رهبری، سازمان، ایمان و اعتقاد، انگیزه و انضباط، آموزش، حمیت قسیمی، سنن و آداب ملی و سایر مسائل مشابه.

عوامل برترساز

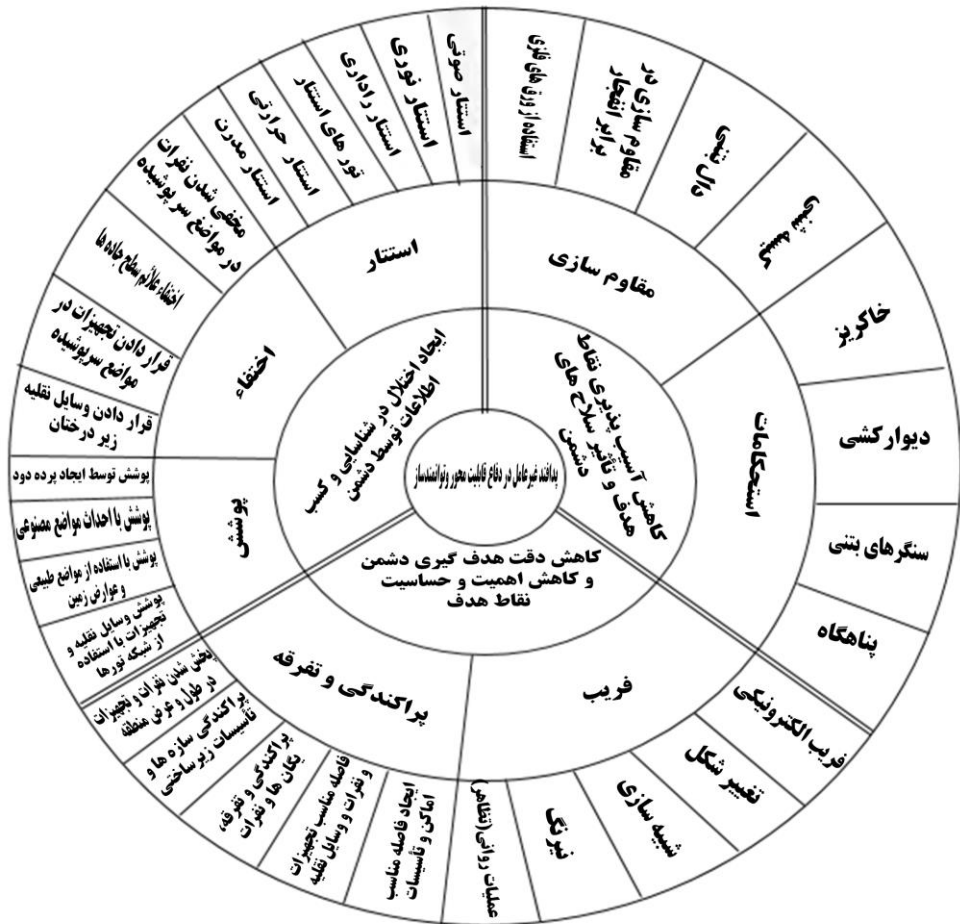
تدبیر و چگونگی بکاربردن عوامل متشکله توان دفاعی (عوامل فیزیکی و غیر فیزیکی آن) در محیط عملیاتی را که در آن آب و هوا و جو و زمین و دشمن مطرح است، تحت عنوان «عوامل مؤثر در افزایش یا کاهش توان دفاعی» مورد بحث قرار می گیرد که همان عوامل برترساز توان دفاعی می باشند. این عوامل عبارتند از:

کنترل و هماهنگی، ریسک پذیری و قبول خطر، عملیات اطلاعاتی، عملیات پوشش و فریب تاکتیکی، عملیات سد و ممانعت و محروم کردن، عملیات روانی، عملیات جنگ الکترونیک، آب و هوا، استفاده از زمین (همان، ۲۹۱).

نیروهای دفاعی در کشورها، بازوان قدرتمند دولت‌ها هستند و در پشتیبانی از سیاست‌های ملی نقش حیاتی دارند. ارزیابی وضعیت نیروهای دفاعی و مشخص ساختن میزان توان دفاعی، نقاط قوت و نقاط ضعف آن‌ها و اتخاذ تدابیر راهبردی برای افزایش توان دفاعی کشورها یک ضرورت است (تهامی، ۱۳۸۳: ۲۲۷). توان دفاعی ماحصل ترکیب و تلفیق مؤثر عناصر فیزیکی (مادی) با عناصر غیرفیزیکی (غیرمادی) کشور، توأم با تدبیر و چگونگی به کار بردن این عناصر در محیط عملیاتی، در راستای رسیدن به اهداف ملی و منافع ملی می‌باشد (رستمی، ۱۳۸۶: ۲۹۱). با توجه به نقش عوامل تأثیرگذار در توان دفاعی و اهمیت آن در پیروزی و شکست در زمان جنگ و همچنین بازدارندگی و تأمین امنیت ملی در زمان صلح که همواره یکی از مهم‌ترین اهداف دولت‌ها در عرصه داخلی و نظام بین‌الملل می‌باشد، می‌توان اذعان نمود که مجموعه نیروهای دفاعی هر کشور، یکی از عناصر اصلی توان ملی و پشته‌ای قابل اعتماد برای سایر عناصر قدرت ملی خواهند بود.

با توجه به بررسی اصول هفت‌گانه تأثیرگذار پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندسازی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت، مدل مفهومی تحقیق که چارچوب کار تحقیق را شکل می‌دهد در زیر آمده است:

مدل مفهومی تحقیق

تجزیه و تحلیل

در پاسخ به سؤال ۱ دو فرضیه زیر در نظر گرفته شده است:

H_1 : ایجاد اختلال در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن از طریق رعایت استتار، اختفاء و پوشش موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز می گردد.

H_0 : ایجاد اختلال در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن از طریق رعایت استتار، اختفاء و پوشش موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز نمی گردد.

نیمه آزمون	مقدار t	SIG سطح معناداری	تفاوت میانگین		DF درجه آزادی	متغیر	آزمون
			حد پائین	حد بالا			
قبول H_1	۱۰/۰۷	۰/۰۰۰	۰/۷۰۰۹	۱/۰۲۳	۶۲	ایجاد اختلال در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن	آزمون نمونه‌ای

جهت آزمون فرضیه بالا از آزمون مقایسه‌ای میانگین با عدد ثابت ۳ (یک نمونه) استفاده گردید مطابق خروجی جدول چون مقدار sing (سطح معنادار) از میزان خطای ۰/۰۵ کمتر به دست آمده، فرضیه H_0 و فرضیه H_1 نیز پذیرفته می شود.

در پاسخ به سؤال ۲، دو فرضیه زیر در نظر گرفته شده است:

H_1 : ایجاد کاهش دقت هدف‌گیری و کاهش اهمیت و حساسیت نقاط هدف به کمک فریب، تفرقه و پراکندگی موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز می گردد.

H_0 : ایجاد کاهش دقت و هدف‌گیری و کاهش اهمیت و حساسیت نقاط هدف موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز نمی گردد.

نتیجه آزمون	مقدار t	سطح معناداری SIG	تفاوت میانگین		درجه آزادی DF	متغیر	آزمون
			حد پائین	حد بالا			
قبول H_1	۱۲/۰۴۷	۰/۰۰۰	۰/۸۷۷۱	۱/۲۲۶۱	۶۲	کاهش دقت، هدف گیری و کاهش اهمیت و حساسیت نقاط هدف	تکرار نمونه‌ای

جهت آزمون فرضیه بالا از آزمون مقایسه‌ای میانگین با عدد ثابت ۳ (یک نمونه) استفاده گردید مطابق خروجی جدول چون مقدار sing (سطح معنادار) از میزان خطای ۰/۰۵ کمتر به دست آمده، فرضیه H_0 و فرضیه H_1 نیز پذیرفته می‌شود.

در پاسخ به سؤال ۳، دو فرضیه زیر در نظر گرفته شده است:

H_1 : تقلیل آسیب پذیری نقاط هدف و تأثیر سلاح دشمن از طریق مقاوم سازی استحکامات موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز می‌گردد.

H_0 : تقلیل آسیب پذیری نقاط هدف و تأثیر سلاح دشمن از طریق مقاوم سازی استحکامات موجب دفاع قابلیت محور و توانمندساز نمی‌گردد.

نتیجه آزمون	مقدار t	سطح معناداری SIG	تفاوت میانگین		DF درجه آزادی	مغیر	آزمون
			حد بالا	حد پایین			
قبول H_1	۱۱/۴۲۳	۰/۰۰۰	۰/۷۵۳۰	۱/۰۷۲۴	۶۲	کاهش آسیب پذیری نقاط هدف و تأثیر سلاح دشمن	یک نمونه‌ای

جهت آزمون فرضیه بالا از آزمون مقایسه‌ای میانگین با عدد ثابت ۳ (یک نمونه) استفاده گردید مطابق خروجی جدول چون مقدار sing (سطح معنادار) از میزان خطای ۰/۰۵ کمتر به دست آمده، فرضیه H_0 و فرضیه H_1 نیز پذیرفته می‌شود.

تجزیه و تحلیل فرضیه اصلی

با توجه به اینکه فرضیه‌های فرعی از فرضیه اصلی منتزع گردیده است و با عنایت به اثبات فرضیه‌های فرعی، فرضیه اصلی این تحقیق به کارگیری اصول پدافند غیرعامل باعث ایجاد محدودیت در شناسایی و کسب اطلاعات، کاهش دقت هدف‌گیری و کم نمودن تأثیر سلاح دشمن شده و موجبات تقلیل آسیب پذیری و در نهایت دفاع قابلیت محور و توانمندسازی می‌گردد.

آزمون رتبه‌بندی میانگین‌ها

آزمون فریدمن: به منظور رتبه‌بندی میانگین متغیرها به لحاظ تأثیری که بر دفاع قابلیت محور و توانمندساز داشته‌اند از آزمون فریدمن استفاده گردید.

میانگین متغیرها یکسان است H_0 - حداقل اولویت دو متغیر باهم تفاوت معنادار دارند H_1 .

میانگین متغیرها	متغیرها
۵.۹۹	کاهش دقت هدف‌گیری و اهمیت و حساسیت نقاط هدف از طریق به‌کارگیری تفرقه، پراکندگی و فریب
۴.۹۳	کاهش آسیب‌پذیری هدف و تأثیر سلاح‌های دشمن از طریق مقاوم‌سازی استحکامات
۴.۰۶	اختلال در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن از طریق استتار، اختفاء و پوشش
$2=46/08, sig/000, df=8 \times N=63,$	

با توجه به خروجی جدول چون sig کمتر از ۰/۵ به دست آمده فرضیه H_1 تأیید می‌گردد. یعنی اولویت متغیرها یکسان نیست متغیرها به ترتیب اولویت در جدول بالا نشان داده شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف: نتیجه‌گیری

سؤال اصلی تحقیق عبارت بود از: نقش اصول پدافند غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمندساز چیست؟ بنابراین با عنایت به پرسش‌های طراحی شده و با استفاده از آزمون فریدمن، متغیرها تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که در پایان نتایج زیر به دست آمده:

به‌کارگیری تفرقه یا پراکندگی و فریب باعث کاهش دقت هدف‌گیری و کاهش اهمیت و حساسیت نقاط هدف توسط دشمن می‌گردد. به عبارتی برای نیل به دفاع قابلیت محور و توانمندساز می‌بایست:

- ۱- حساسیت سازه‌ها را کاهش داد و در ثانی از اصول سه‌گانه تفرقه، پراکندگی و فریب بهترین نحو ممکن استفاده نمود.
- ۲- به‌کارگیری مقاوم‌سازی استحکامات باعث کاهش آسیب‌پذیری هدف و تأثیر سلاح‌های دشمن می‌شود.
- ۳- به‌کارگیری استتار، اختفاء و پوشش باعث اختلال در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن می‌گردد.

ب: پیشنهاد

برای استفاده هرچه بهتر از اصول پدافندی غیرعامل در دفاع قابلیت محور و توانمند ساز پیشنهادهای زیر بر اساس یافته‌های تحقیق ارائه می‌گردد:

۱- برای استقرار مراکز حساس و حیاتی، فاصله لازم و پراکندگی و تفرقه را رعایت نمایند. از اثرات این اقدام این‌که دشمن همیشه به دنبال تجمع مراکز به‌صورت جمع می‌باشد و اگر مراکز مستقر در یک منطقه از هم فاصله داشته باشند در کاهش اثرات سلاح‌ها و مهمات هوشمند تأثیر می‌گذارد.

۲- برای آنکه تأسیسات بدلی (فریبنده)، واقعی جلوه کنند و کیفیت تأسیسات اصلی را دارا باشند و به شیوه مناسب نگهداری شوند و ماکت تجهیزاتی که به‌عنوان فریب در بین مواضع بکار می‌رود دارای شرایط هم‌شکل با تجهیزات از نظر ایجاد حرارت، استتار معمولی، تردد نفرات به‌موضع، انعکاس‌دهنده رادار و... باشد. همچنین برای فریب دشمن چندین هدف کاذب به‌طوری‌که منعکس‌کننده رادار باشد در زمین منطقه عملیات و در هوا و در دریا به وجود آورده تا بدینوسیله در کاهش اثرات سلاح‌ها و مهمات هوشمند علیه اهداف واقعی تأثیرگذار باشند.

۳- به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری نقاط هدف و تأثیر سلاح‌های دشمن در جهت مقاوم‌سازی استحکامات پیشنهاد می‌گردد:

الف- با ایجاد خاک ریز دیوارکشی، سنگرهای بتنی و پناهگاه نسبت به استحکام مواضع اقدام شود.

ب- با استفاده از کیسه‌شنی، دال بتنی، ورق‌های فلزی و... نسبت به مقاوم‌سازی اقدام شود.
 ۴- ایجاد توسعه و ارتقاء استتار سنتی و مدرن و ابداع روش‌ها و شیوه‌های نوین استتار، اختفاء و پوشش و همچنین تغییر ساختار فیزیکی و شکل ظاهری تجهیزات و تأسیسات اجرای آموزش‌های لازم در خصوص استفاده صحیح از اقلام و تجهیزات استتار چند طیفی از قبیل تور، پوشش، تورهای استتار مدرن از انعکاس نور مرئی و سایر طیف‌ها جلوگیری به عمل آورده و موجبات محدودیت در شناسایی و کسب اطلاعات توسط دشمن فراهم گردد.

با عنایت به سخنان گهربار مقام معظم رهبری که در خصوص ارتقاء توان دفاعی فرمودند حتی‌الامکان با کمترین هزینه‌ها صورت پذیرد، می‌توان از اصل پراکندگی و تفرقه صحیح نیروها و تجهیزات و تأسیسات به نحو مطلوبی در ارتقاء توان دفاعی بهره برد. تا جایی که ممکن است تأسیسات، تجهیزات، نفرات و یگان‌های نظامی را پخش نمود، البته در این خصوص نباید از اصل تمرکز قوا غافل شد. همچنین از اصول دیگر پدافند غیرعامل، فریب، مقاوم‌سازی استحکامات و استتار و اختفاء و پوشش نیز جهت دفاع قابلیت محور و توانمندساز به‌خوبی بهره‌برداری نمود.

نتایج حاصله از عان می‌نماید که به ترتیب عوامل تفرقه و پراکندگی، فریب، مقاوم‌سازی استحکامات، استتار، اختفاء، پوشش و بی‌شتترین تأثیر را در دفاع قابلیت محور و توانمندساز کشور دارند. بر این اساس تمرکز تلاش‌ها در کشور برای دفاع قابلیت محور و توانمندساز در حوزه پدافند غیرعامل باید بر مؤلفه‌های یاد شده (به- ترتیب اولویت) متمرکز و سازوکارهای لازم برای تقویت آن فراهم شود؛ بنابراین لازم است مسئولان دفاعی کشور تهدیدات را شناسایی نمایند و به نحو مکن این تهدیدات را از بین برده یا آن را مدیریت کرده یا امکان مقابله با آن‌ها را فراهم نمایند که در هر صورت رعایت اصول پدافند غیرعامل می‌تواند سامانه دفاعی کشور را قابلیت محور و توانمندساز نماید.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه الهی قمشه‌ای.
- حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات مقام معظم رهبری، قابل دسترسی در سایت www.khamenei.ir.
- اسکندری، حمید (۱۳۸۹)، دانستنی‌های پدافند غیرعامل، انتشارات سازمان پدافند غیرعامل.
- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۹۱)، مبانی نظری پدافند غیرعامل با رویکرد تهدیدات جدید، دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام).
- حسینی، جبهانخس (۱۳۹۳)، پدافند غیرعامل و تهاجمات هوایی، انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۷۸)، مقدمه بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت.
- حسین‌زاده، احمدرضا (۱۳۹۱)، بررسی روش‌های اجرای پدافند غیرعامل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- رستمی، محمود (۱۳۸۶)، فرهنگ واژه‌های نظامی، ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- زورق، محمدحسن (۱۳۹۱)، ارتباطات و آگاهی، انتشارات سروش، جلد سوم.
- سیاست‌های کلی نظام، سایت مجمع تشخیص مصلحت نظام، سال ۱۳۸۶.
- صنیعی، محمدحسین (۱۳۹۰)، فرایند تهدید شناسی، پژوهش‌کنده مطالعات کاربردی فارابی.
- نباتی، عزت‌الله... (۱۳۸۹)، پدافند غیرعامل، انتشارات مرکز آموزشی پژوهشی شهید سپهبد صیادشیرازی.
- نشریه مرکز امنیت پایدار (۱۳۹۰)، الزامات تحقق امنیت پایدار، دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام).

-نظامی پور، غدیر و مهری، عباس (۱۳۸۷)، نقش پدافند در امنیت، ماهنامه نگارش راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی شماره ۹۲.

-واحدی، حمید (۱۳۹۵)، نحوه اجرای پدافند غیرعامل متناسب با جغرافیای منطقه شمال غرب کشور در برابر نیروهای فرامنطقه‌ای، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

- نیکزاد، فرهاد (۱۳۹۰)، پدافند غیرعامل در آآمد و پشتیبانی، دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام).

منابع لاتین

-Moshe, Bar-Lev & et all, EROS System-Satellite Orbit and Constellation Design, 22nd Asian Conference on Remote Sensing, 2001.

وبسایت

www.khamenei.ir
www.csr.ir

